

Владимир КРИВОШЕЈЕВ

**Боривоје Маринковић, ХАЦИ-РУВИМ
– ПРЕ ЦЕЛИНЕ, ПРЕ СМИСЛА I–II, Ваљево, 1989/90**

Записи остављени на празним страницама, унутрашњости корица, или на маргинама књига, писани са циљем да дају сведочанство о појединим догађајима битним за историјске токове, представљају важне изворе који сведоче, како о времену у ком су записани, тако и о њиховом записивачу. Често садрже и сведочење из „друге руке” о неким догађајима из даље прошлости, гледано од тренутка записивања, а не ретко су и једини познати информатор о појединим догађајима.

Капитално дело Љубе Стојановића, **СТАРИ СРПСКИ ЗАПИСИ И НАТПИСИ**, које се појавило почетком овог века представља велики корак у објављивању ове врсте историјских извора, али далеко од тога да даје последњу реч овом послу, већ отвара нове приступе истраживачима који следе.

Један за другим, у 1989. и 1990. години, у издању ГИРО „Милић Ракић”, Народног музеја из Ваљева и СИЗ-а (Фонда) за финансирање културе Скупштине општине Ваљево из штампе излазе два тома још једног капиталног дела насталог као резултат вишедеценијског рада његовог аутора. Реч је о књизи *Хаци Рувим – пре целине, пре смисла*, др Боривоја Маринковића, професора историје књижевности на Универзитету у Новом Саду.

На један вешт, научно-методолошки веома квалитетан начин, Маринковић је сакупио и објавио све до сада познате записе које је иза себе оставио Хаци Рувим Нешковић, архимандрит манастира Боговађа, велики српски просветитељ и један од највиђенијих Срба са краја 18. века и почетка 19. века и прва дахијска жртва у сечи кнезова. Тако се, по први пут, налази на једном месту сабран, 141 запис (остављен на 59 предмета: књига, крстова, дрворезних клишеа..., расутих на преко 30 локација, од Бранковице и Боговађе, преко Хиландара до Прага и Лондона...) од којих су 26 загубљени или неповратно изгубљени 6. априла 1941. године у пожару у Народној библиотеци Србије.

Ови записи су настали у периоду од 1777. до 1803. године. У првом тому налазе се 53 записа (1777 – 1790), а у другом 68 (1791 – 1803), као и додатних 20 записа који због дискутабилног ауторства, недовољне проучености или сумње у њихово постојање нису ушли у главни корпус, већ су објављени и укратко коментарисани на крају књиге.

Захваљујући аутору, пред читаоце, али пре свега пред будуће истраживаче изнети су, научно критички обрађени бројни значајни историјски извори драгоцени за проучавање како саме личности Хаџи Рувима Нешковића, тако и политичке, војне и историје културе предустаничке Србије. Хаџи Рувим, као врстан хроничар свога времена, иза себе оставља бројне записе на листовима многих књига дуж свих путева којим је ходио. У њима је, попут старих летописаца, остављао важне белешке о догађајима из свог времена. Бројни су записи везани за догађаје из времена Кочине крајине. Међу њима су нарочито важни они у којима се описују турски зулуми и дају спискови уништених манастира и црква у том периоду али и многи други, више или мање значајни тренуци из српске историје, савремени Хаџи Рувиму, као и неки ранији, о којима је он слушао или читао, нису остали незабележени. Неки од тих записа представљају потврду другим изворима, дајући им тако нову доказану снагу, или пак дају нове, из других места непознате информације. Поред тога, Рувим у својима записима доноси и низ директних или индиректних аутобиографских података.

Највећи број овде објављених записа већ су познати у науци, поједини не ретко и више пута објављивани, али то не умањује значај овог издања, јер он и није, бар не првенствено, у сакупљању и хронолошком разврставању извора, мада је то дуг и мукотрпан посао, вредан труда. За разлику од других аутора који се баве објављивањем историјске грађе, Маринковић се на зауставља на томе, већ улаже додатне, знатно веће, напоре и уз сваки запис даје исцрпне критичке коментаре и анализе које су пример како треба научно објављивати изворе ове врсте. У тим коментарима, поред основних података о самом запису (књига у којој је записан, број стране, место где се чува, ранија издања...), аутор обавља и потпуну анализу сваке информације коју запис садржи. Сваки догађај, место или личност, поменути ма и маргинално, ако се осећа потреба за тим, пропраћени су исцрпним и прецизним анализама, те не ретко ти коментари прерастају у научне расправе које критици подвргавају многе раније претпоставке захваљујући новим чињеницама до којих се дошло у овим анализама, или пак разрешавају нека стара, спорна питања. На ове начине Маринковић не само да нам у потпуности осветљава до сада магловит животни пут Рувима Нешковића, већ приказује кроз призму његових записа целокупно доба у којем је он живео, не либећи се, кад природа записа то захтева, да се врати дубље у прошлост, или пак да крене даље у „будућност” да би тако разјаснио историјат догађаја, изградњу и обнову манастира, порекло и судбину књига у којима се налазе записи, претке и потомке помињаних личности...

Како је већ предочено, ова књига је резултат вишедеценијског рада њеног аутора, и то што је посебно занимљиво, кабинетског рада који је професор Маринковић претпоставио теренском, те је скоро све записе сакупљао са преписа, фотографија или других, ранијих издања, без консултовања оригинала. Из тога произилазе и неке непрецизности чије разрешавање захтева излазак на терен и суочавање са оригиналом. Тако на пример, наилазимо на различите недоумице: од неизвесности стране на којој је остављен запис (на више места), преко спорног места чувања књиге (записи број 90, 97...) до недоумице око саме књиге у којој је запис написан (запис број 8, 77, 78...). Али будући да тежиште књиге лежи на коментарима записа више него на самим прикупљеним записима, ова „кабинетска учауреност” није велики недостатак, већ само изазов будућим истраживачима, да сличном проблему приђу на један другачији начин. Међутим, ради потпуне објективности, неопходно је поменути да и поред све темељности критичких анализа, усред преопширности грађе, професору Маринковићу су се поткрале извесне грешке и у коментарима, пре свега у датирању записа. Датуми су углавном преузимани од ранијих објављивача, с тим што наш аутор не ретко изражава сумњу у њихову тачност, али поједини сумњиви датуми му и промичу, свесно или не, без коментара. Тако на пример, запис број 53 датиран је у 1790. годину. У том запису пише „Рувим архимандрит”. Маринковић овде примећује да је Рувим то постао тек 1795., преузимајући од ранијег издавача објашњење да је у питању подсвесна жеља, али не коментарише разлог због кога је овај запис датиран у 1790. годину када не њему нема датума. Слично је и са записом број 60, где аутор износи могућност да тај запис није дело Хаџи Рувима, али не објашњава зашто га датира у 1792. годину када се у запису тај датум не помиње, а Рувим се и овде титуларише као архимандрит. Поред ових примера срећемо и омашку везану за запис број 59 у ком се помиње Рувимов пут у Сарајево, од марта месеца 1792. Као разлог за тај пут Маринковић износи могућност преузимања неких раније украдених књига, позивајући се на запис број 63 као доказ за ту хипотезу, али у том запису се говори о путу у Сребреницу (а не у Сарајево) и то годину и по дана касније, у септембру 1793.

Међутим, у целокупној структури дела ови пропусти представљају само кап у мору заиста квалитетних и извеноредно презентираних информација, те на тај начин ово дело постаје незаобилазно штиво свим садашњим и будућим истраживачима предустаничке Србије, без обзира на тему и проблематику коју буду изучавали.

За крај је занимљиво напоменути да је у ова два тома Маринковић обавио и један занимљив и користан експеримент „редакторске неприципијелности”. Наиме, Хаџи Рувимови записи у првом тому књиге су дати у „чистој”, а у другом, у „транслитерарној транскрипцији”, како би се, по ауторовим речима „практично испитало који је од ових начина практичнији за објављивање предвуковских текстова”.